

Vrouwen- en allochtonengedoe

‘We willen drie generaties feministen voor het interview! En dan plaatsen we het in de week van 8 maart, vrouwendag,’ zei de *Telegraaf*-redactrice, werkzaam voor het katern *Vrouw*.

Zodoende schoven filosofe Simone van Saarloos (1990), schrijfster Anja Meulebelt (1945) en ik (1972) aan voor een interview over feminisme anno nu. Een fotograaf positioneerde ons knuffelend tezamen – geen generatiekloven te bekennen – en we spraken uitgebreid over glazen plafonds, de noodzaak tot mannenemancipatie, de seksuele (on)vrijheid van de vrouw, *Fifty Shades of Grey*, de economische (on)zelfstandigheid van Nederlandse vrouwen en de eeuwige bottleneck van de combinatie arbeid en zorg.

Een dag later krijgen we het bericht dat het verhaal is geweigerd. Het zou ‘achterhaald en niet nieuwswaardig’ zijn. Alhoewel het al stond ingepland en was goedgekeurd door de eindredactrice van het katern werd het verhaal door een mannelijke opperbaas alsnog afgekeurd. Vrij uniek in krantenland, dat een stuk na al

die moeite (fotograaf, locatie, journalist, drie generaties verzameld etc.) rigoureus wordt afgeschoten. Een toonbeeld van hoe het werkt in de media: degene met macht bepaalt wat relevant is en welk perspectief er wordt gehoord. Nu was het misschien te utopisch om te verwachten dat *De Telegraaf* open zou staan voor een inhoudelijk verhaal over emancipatie; ‘vrouwengedoe’ is niet *Telegraaf*-nieuwswaardig. Wel nieuwswaardig vrouwengedoe is mode en koken, blijkt uit bijlages van de krant.

Ook bij de publieke omroepen was dit vroeger aan de hand. Toen ik voor het eerst het plan voor de documentaire *Beperkt houdbaar*, over de invloed van het schoonheidsideaal, bij een paar eindredacteurs pitchte had ik weinig succes. Ze vonden dat ik boven het onderwerp zou moeten staan. Hoofdschuddend: ‘Jij bent intelligent, Sunny, over zulke futiliteiten hoef jij je toch geen zorgen te maken?’ Ze vonden het onderwerp oppervlakkig: ‘Wij houden ons bezig met kwesties die ertoe doen.’ Mijn andere voorstellen – een over pornografie en de invloed daarvan op de mainstreamcultuur en een over abortus – werden ook van tafel geveegd. Die waren ‘te jaren zeventig’ en ‘weinig vernieuwend’. Ik droop af. Het persoonlijke was allang niet meer politiek.

Nu is alles anders – in ieder geval bij de VPRO. Alhoewel in beeld nog voornamelijk mannen te zien zijn, is het achter de schermen vrij gelijkwaardig. Mijn baas bij de afdeling Documentaire is een vrouw. Een van de twee hoofdredacteurs Televisie is een vrouw. *Tegenlicht*

wordt gerund door twee vrouwen. Ik druij doorgaans niet meer af nadat ik voorstellen heb gepitcht en dat komt deels doordat vrouwen nu meer macht hebben. Ik wil daarmee geenszins suggereren dat alle vrouwen dezelfde smaak hebben. Of dat mannen geen geëmancipeerde eindredacteuren kunnen zijn. En natuurlijk krijg ik nu meer ruimte dan vroeger, simpelweg omdat ik meer ervaring heb en bekender ben. Maar toch: iemand die zich makkelijker kan identificeren met een bepaald perspectief is sneller overtuigd van de noodzaak van dat verhaal.

Qua vrouwen heeft de vPRO een slag gemaakt – behalve dan het gebrek aan vrouwelijke presentatoren. Maar het is bij de omroep nog steeds prehistorisch wat betreft etnische diversiteit; er werken weinig tot geen donkere Nederlanders. Laat staan dat ze vertegenwoordigd zijn in hogere echelons. Zoals een freelancer van Marokkaanse afkomst laatst zei: ‘Hilversum lijkt wel een arisch verbeteringskamp.’

Dat is zwaar problematisch. Alle Nederlandse burgers moeten zich gerepresenteerd kunnen voelen door media die betaald worden met publieke middelen. Dat is feitelijk de opdracht van de publieke omroep. Dat betekent dus niet enkel programma’s weggestopt op de zaterdagmiddag onder de noemer ‘diversiteitshoekje’. Dat betekent niet alleen maar programma’s *over* moslims, maar moslims in redacties ook laten meedenken en maken. In talkshows moeten meer experts en denkers met een biculturele achtergrond te zien zijn, zodat

niet-witte Nederlanders op gelijkwaardige voet kunnen meepraten. Een verscheidenheid aan perspectieven, netwerken en invalshoeken voorkomt clichés en stereotiepe denkbeelden. Vooral in deze tijden, waarin polarisatie en vervreemding op de loer liggen, heeft de publieke omroep als taak alle perspectieven te vertegenwoordigen. Zodat een fictieserie over een arme wijk in Rotterdam niet meer afgekeurd kan worden door de leiding bij de NPO met als reden 'te veel alloctonengedoe'. Zodat jonge programmamakers met een biculturele achtergrond hun plannen kunnen pitchen bij mensen die de noodzaak ervan in kunnen voelen, dat er bij 3FM ook dj's draaien die niet wit zijn en dat het niet meer enkel witte mannen in C&A-pakken zijn die bepalen wat relevant en nieuwswaardig is.

Held of schurk?

De afgelopen jaren was ik een favoriet mikpunt van haat op social media als gevolg van mijn anti-Zwarte Pietenactivisme en mijn documentaire *Zwart als roet*. Ik ontving talloze bedreigingen, waaronder een handgeschreven poederbrief waarin mijn naderende dood werd aangekondigd. Geen antrax, maar poedersuiker, bleek na onderzoek van de politie.

Toch ben ik – naïef wellicht – niet voorbereid op de woedende reacties als ik een protest tegen de Michiel de Ruyter-film bezoek. Met Het Scheepvaartmuseum op de achtergrond houden activisten speeches over de actieve rol die De Ruyter had om de Hollandse slavenrijhandel te beschermen. Hierover schrijf ik een klein stukje voor de Facebookpagina van de vPRO. Gelijk ontploft het. Reaguurders schelden me uit en velen vragen zich vertwijfeld af of de vPRO niet kan stoppen met mij. Rap achter elkaar verschijnen er drie haatcolumns, een op de rechtse site Jalta en twee in *De Telegraaf*. Wat blijkt: onbedoeld draagt het protest tegen de film bij aan een golf van verontwaardigde publiciteit. Rob Hoog-

land schrijft in *De Telegraaf*: 'Voor mij is het een heilige plicht om *Michiel de Ruyter* te bezoeken. Om de wereld te laten zien dat ik mijn middelvinger opsteek naar de gênant beooglepte aandachtjunks, onder leiding van documentairemaakster Sunny Bergman.' Filmbezoek als politiek statement. Vanuit het sentiment 'willen ze dit – na Zwarte Piet en de negerzoen – nu ook al van ons afpakken?' Michiel de Ruyter als symbool voor good old nationalisme. Ondertussen hebben meer dan een half miljoen mensen de film bezocht.

Toch hoop ik dat het protest bijdraagt aan een nationaal debat over onze geschiedschrijving. Want hoe gaan we in Nederland om met 'donkere bladzijden' als het slavernijverleden? Welk perspectief kiezen we als we het verleden beschrijven? Vanuit de overheid is er vooral desinteresse voor het slavernijverleden; onlangs werd bekend dat er geen subsidie meer is voor de Ketu Koti-herdenkingsbijeenkomst van de afschaffing van slavernij. De organisatie krijgt dit jaar voor het laatst de financiële steun van 50.000 euro. In vergelijking: Farmhouse Film & TV, de producent van *Michiel de Ruyter*, ontving 1,8 miljoen euro aan overheidssubsidie.

Jennifer Tosch probeert een nieuw bewustzijn over het slavernijverleden te creëren door Black Heritage Tours te organiseren. Tosch: 'De naïviteit die heerst omtrent de Nederlandse geschiedenis is gevaarlijk. Het zorgt voor animositeit jegens gekleurde mensen die negatieve stereotypen uit het verleden proberen aan te vechten, zoals Zwarte Piet. De nalatenschap van geïnstituti-

onaliseerd racisme is nog steeds een groot probleem.’

‘Waarom denk je dat mensen zo boos worden als je dit onderwerp probeert aan te kaarten?’ vraag ik. ‘Vanwege hetgeen professor Gloria Wekker de “Nederlandse onschuld” noemt. Nederlanders zien zichzelf als “liberaal” en “tolerant”. Wanneer ze geconfronteerd worden met dit onontgonnen aspect van de Nederlandse geschiedenis en cultuur, treedt er een soort cognitieve dissonantie op; sterke mentale stress als gevolg van tegenstrijdige opvattingen. Daarom proberen velen de onderdrukte groep te beschuldigen en te beschamen om de “natuurlijke orde der dingen” te herstellen.’

Tijdens mijn research ontdek ik dat veel historici en activisten het woord ‘slaaf’ niet gebruiken. Ze zeggen ‘tot slaaf gemaakte Afrikanen’. Mensen waren namelijk niet in essentie een slaaf, maar tot slaaf gemaakt. In het Engels kan je zeggen: *enslaved*. Dus in plaats van *African slaves*, zeg je *enslaved Africans*. Door andere woorden te gebruiken, kies je een nieuw perspectief.

‘*History is written by the victors*’ – het beroemde citaat van Winston Churchill. Welke lessen zouden we uit de geschiedenis trekken als die geschreven was vanuit het perspectief van de onderdrukten?

Een van de meest uitgesproken stemmen hierover is historicus en *NRC*-columnist Zihni Özdil. ‘Er wordt altijd gezegd: niet met de bril van vandaag naar het verleden kijken. Maar welke bril hadden de tot slaaf gemaakten? Die bril zouden we ook kunnen opzetten. Ik ben geschiedenis gaan studeren doordat ik een boek las van de Amerikaanse historicus Howard Zinn. Zijn boek be-

gint met de zin: “In 1492 werd Columbus ontdekt door de Arawak.” Zinn schreef geschiedenis vanuit het perspectief van de indianen, de zwarten, de vrouwen en de arbeiders. Fantastisch. Zijn werk is nu een standaard op Amerikaanse universiteiten. Beide perspectieven, die van de onderdrukker en die van de onderdrukte groep, zouden naast elkaar moeten kunnen bestaan. Maar als je dat voorstelt, ben je gelijk radicaal. Kijk hoe agressief er gereageerd wordt op het protest tegen de Michiel de Ruyter-film.’

‘Het is wellicht niet sympathiek om tegen een film te gaan protesteren,’ opper ik. ‘Een fictief werk. Dat neigt naar censuur.’

Özdil: ‘Daar ben ik het niet mee eens. Beeldvorming is zo bepalend. Het Pentagon sponsort films over oorlog. Deze films over oorlog en over geschiedenis vormen onze blik.’

Als het protest tegen de film ter sprake komt op het NOS *Journal* zegt de NOS, die een neutrale verslaggeving voorstaat: ‘Er zijn ook protesten. Michiel de Ruyter zou beschermer van de slavenhandel zijn geweest, maar daar is geen bewijs van en bovendien: daar gaat de film niet over.’ Ook op Radio 1 wordt het protest sarcastisch afgedaan als gezeur. Terwijl in academische kringen door historici driftig gedebatteerd wordt over de betrokkenheid van De Ruyter bij de West-Indische Compagnie (WIC) en de slavenhandel wordt er in de mainstreammedia gedaan alsof het een uitgemaakte zaak is. Wie bepaalt welke interpretatie van de geschiedenis de

juiste is? Jarenlang was Nederlands meest gerespecteerde slavernijexpert hoogleraar Piet Emmer. Özdil zegt: ‘Emmer beargumenteert oprecht dat tot slaaf gemaakten een brandmerk van hun eigenaar als symbool van geluk en trots zagen. Ik geloof in feiten. Dus het is een feit dat Afrikanen gebrandmerkt werden. Maar wanneer Emmer claimt dat ze dat als positief ervoeren, dan is hij dat feit aan het *framen*.’

De keuze voor welke historicus men als bron opvoert, is dus niet neutraal. Özdil en Emmer staan lijnrecht tegenover elkaar in het debat. Daarbij speelt ook mee dat men doorgaans veronderstelt dat alleen witte mensen neutraal zouden kunnen zijn. Özdil: ‘Het is zo vaak voorgekomen dat mensen zeggen: “Jij kunt er niet objectief over praten. Want je bent een allochtoon, dus je kiest partij.” Maar waarom zou *whiteness* garant staan voor objectiviteit?’

We bezoeken samen het Museum Van Loon – een opulent historisch grachtenpand in Amsterdam. Volgens Özdil is het huis gebouwd met fout geld: ‘De Van Loons zaten in de VOC, in de wapenhandel, in de WIC. Ze zijn stinkend rijk geworden in de koloniën.’ Tonko Grever, directeur van het museum, ontkent niet dat de familie Van Loon rijk is geworden op discutabele wijze. ‘Maar we zijn geen educatief museum. Onze kerntaak is het huis in zijn natuurlijke context te laten zien. Het is een stukje koopmansglorie. Je kunt het huis niet als fout bestempelen – het huis zelf kan er niks aan doen! Natuurlijk was het koloniale verleden niet alleen maar tempo

doeloe. Maar een waarschuwbord op de gevel dat dit huis is gebouwd met bloedgeld – dat gaat niet gebeuren. We gaan de familie Van Loon niet aan de schandpaal nagelen.’

Özdil werpt ertegen in: ‘Maar het gaat om geïnstitutionaliseerde herinneringen.’ Hij bladert door een museumboekje met achtergrondinformatie over het huis en de familie Van Loon. ‘Ook in dit boekje zeggen jullie er niks over.’

Grever geeft toe dat de tekst inderdaad incompleet is. ‘Ja, misschien is het nu het juiste moment om deze tekst te veranderen.’

Ook in het Rijksmuseum in Amsterdam is er weinig aandacht voor het slavernijverleden. In de zaal ‘Nederland Overzee’ staat op het uitlegbord: ‘Zij [Nederlandse kooplieden] voeren naar West-Afrika om er ivoor en goud te halen, naar de Cariben voor zout en naar Brazilië voor suiker.’ De slavenhandel wordt letterlijk niet vermeld. Ik loop door het museum met Gideon Everduim, bekend als rapper Gikkels en actief op het gebied van racismebestrijding. Everduim: ‘Voor mij is de Gouden Eeuw één grote roverij. Hier wordt het op zo’n heldhaftige manier gebracht. Alsof de VOC en de WIC de zeeën aan het beschermen waren. Maar van wie is de zee? Alsof ze specerijen haalden zonder bloedvergieten. Zolang de geschiedenis nog steeds vervalst wordt, is dat een knelpunt voor iedereen. Ook voor autochtone Nederlanders. Onbewust blijven die in een superioriteitswaan hangen.’

Op een andere verdieping hangen diorama's van plantages en van het straatleven in Paramaribo ten tijde van de slavernij. Everduim is *not impressed*. 'Het wordt rooskleurig gebracht. Zo van: iedereen was lekker aan het chillen. Beetje mango's aan het eten. Maar het barbaarse van het systeem komt niet naar voren.' Hij wijst naar een donkere man in een van de diorama's die tegen een paal aan hangt. 'Dat is weer een verbeelding van het stereotype van de luie Afrikaan. Maar de echte luilak was natuurlijk de witte opzichter!'

In een glazen vitrine wordt een erepenning tentoongesteld die een 'slaaf George' ontving voor het verraden van ontsnapte Afrikanen. De tekst erbij luidt: 'De plantageslaaf George voorzag het koloniale bewind van belangrijke informatie zodat de opstandelingen konden worden vervolgd.'

'Slaaf George, dat was nou typisch een Redi Moesoe,' legt Everduim uit. 'Een verrader. Onze helden zijn Tula, Boni, Baron en Joli Coeur. Ze leefden in de bossen van Suriname. Vrijheidsstrijders, Maroons die vochten tegen de onderdrukker. Tegen de barbaren, de Nederlandse kolonisator.'

Daarna spreek ik met Wim Pijbes, directeur van het Rijksmuseum. Het feit dat er weinig over het slavernij-verleden in het Rijksmuseum te zien is, komt volgens hem vooral doordat er heel weinig objecten, foto's of anderszins uit die periode bestaan. En hij is het eigenlijk wel met me eens dat de teksten bij veel objecten en schilderijen in het museum veranderd moeten worden. Bij het schilderij *Het toilet van Bathseba* staat in de tekst:

‘Doordat een van Bathseba’s dienststers een zwarte vrouw is, krijgt dit schilderij een licht exotisch tintje.’

‘Als ik een zwarte vrouw zou zijn en deze tekst zou lezen, zou ik dat ook vreemd vinden,’ zegt Pijbes opgezuimd. ‘Wat voor de een exotisch is, is voor de ander dagelijkse kost. Die eurocentrische taal moet inderdaad op de schop. We zijn nu bezig om bijvoorbeeld het woord “neger” in alle tekstbeschrijvingen weg te halen. Trouwens, Sunny, dat is nieuws! Dat is nog niet bekend!’ Pijbes rent enthousiast naar zijn computer en zoekt in zijn database. ‘Ik heb laatst “neger” gezegd in een Radio 1-interview,’ vertelt hij terwijl hij in hoog tempo verschillende voorbeelden laat zien van teksten die veranderd moeten worden. ‘Daar kreeg ik veel kritiek op. Ik begrijp ook wel dat ik als gezicht van het Rijksmuseum een voorbeeldfunctie heb. Deze tijd vraagt natuurlijk wel om herevaluatie.’

Daarna ontstaat een discussie over de begeleidende tekst van een gedenkteken van een gouverneur-generaal van Suriname waar staat: ‘Hij bezat dertien plantages.’ ‘Waarom schrijven jullie niet: “Hij was slaveneigenaar”?’ vraag ik.

‘Dat vind ik over the top,’ zegt Pijbes. ‘Misschien was hij wel een devoot christen. Of had hij vijf kinderen. Dat zetten we er ook niet bij.’

‘Ja, maar slaveneigenaar zijn was wel een cruciaal onderdeel van zijn identiteit,’ werp ik ertegen in. ‘Zeker voor degenen die door hem gevangengehouden werden.’

‘Nou, hij had plantages. En slaven hoorden toen sim-

pelweg bij de plantages. Dus ik zie dat niet per se als zijn kernidentiteit,' antwoordt Pijbes.

Het hoorde er gewoon bij, we kunnen het de Nederlanders van toen niet kwalijk nemen – dit is een gangbare visie. Op de website van de Nationale Bibliotheek lees ik: 'Het zware werk en de slechte hygiëne eisten hun tol, zodat veel slaven een slechte gezondheid hadden en overleden. Daardoor bleef het nodig nieuwe slaven aan te voeren. Naarmate er meer slaven in de kolonie kwamen, werd het lastiger hen onder de duim te houden en te bewaken.' Door bewoording als 'nodig' en 'lastiger' wordt in deze tekst volmondig het perspectief van de witte slaveneigenaar gekozen en de onderdrukte Afrikanen gedehumaniseerd. Er had ook kunnen staan: 'De tot slaaf gemaakte Afrikanen werden met geweld gedwongen tot onmenselijke arbeid. Waardoor velen van hen zichzelf dood moesten werken. De Nederlandse slavendrijvers bleven nieuwe slachtoffers aanvoeren om het koloniale systeem in stand te houden. Naarmate er meer Afrikanen werden ontvoerd en naar de kolonie gebracht, groeide het verzet tegen de onderdrukking.'

Ik vraag mijn jongste zoon (10) wat hij heeft geleerd over het slavernijverleden op school. 'Ik vond het maar raar,' antwoordt hij. 'Ze zeiden in mijn geschiedenisboek: "Ze haalden slaven en goud uit Afrika."'

'Wat is daar raar aan?' vraag ik.

'Nou, ze doen net alsof Afrikanen handelswaar zijn. En we leerden ook dat er slaven waren in Suriname die in opstand kwamen. Zo van: "Die Maroons veroorzaak-

ten onrust door branden te stichten.” Daardoor leek het net alsof die slaven fout waren om zich te verzetten!’

De opmerkingen van mijn zoon komen overeen met de conclusies van een onderzoek van de Engelse socioloog Melissa F. Weiner. Zij keek naar de manier waarop in huidige Nederlandse schoolboeken over de trans-Atlantische slavenhandel geschreven wordt. Haar conclusies zijn dat Afrikanen in de schoolboeken stelselmatig gedehumaniseerd worden doordat slavernij als handel wordt gepresenteerd, in plaats van als misdaad tegen de menselijkheid. In de schoolboeken wordt veelvuldig geopperd dat slavernij een ‘oplossing’ is, omdat ‘Afrikaanse slaven beter geschikt waren voor het zware werk in de tropen’. De weggelopen marrons worden beschreven als ‘fysiek gevaarlijk’ en als ‘onruststokers’. In geen enkel boek worden de namen van de vrijheidsstrijders genoemd. Er wordt geen verband gelegd tussen de rijkdom van de Gouden Eeuw enerzijds en de gedwongen arbeid van de gekidnapte Afrikanen anderzijds. Nergens wordt het raciale gedachtegoed in relatie tot slavernij beschreven.

Bovendien, zo blijkt uit het onderzoek van Weiner, wordt de trans-Atlantische slavernij voortdurend gerechtvaardigd door te benadrukken dat slavernij ook in Afrika voorkwam. Volgens Zihni Özdil is dit een veelvoorkomend argument: ‘Mijn studenten zeggen dat ook voortdurend! “Ja, maar de slaven werden toch verkocht door lokale stammen?” Alsof dat de Europeanen vrijpleitte! Bovendien: de trans-Atlantische slavernij was uniek omdat het industrieel was in schaal. De lokale Afrikaanse slavernij was van een totaal andere orde. Dat

waren krijgsgevangenen of horigen en ze hadden nog rechten. En het belangrijkste verschil is dat de trans-Atlantische slavenhandel gerechtvaardigd werd met een zwaar racistisch gedachtegoed.'

De Europeanen rechtvaardigden slavernij met behulp van 'rassenwetenschap' en Bijbelteksten waaruit zou blijken dat Afrikanen eigenlijk dichter bij het apenras dan bij het mensenras staan. Deze racistische stereotypes blijken nog steeds aanwezig, weliswaar op subtielere, maar desalniettemin fnuikende wijze. Mediaonderzoeker Jacco van Sterkenburg toont aan dat sportcommentatoren consequent atleten van Afrikaanse afkomst beschrijven in fysieke termen, terwijl witte atleten beschreven worden met labels als 'doorzettingsvermogen' en 'strategisch inzicht'. Sterkenburg haalt krantenkoppen aan waar een Afrikaanse voetballer 'reuzenkind' wordt genoemd (*de Volkskrant*) en een waar de Ivoiriaanse voetballer Bony 'oermens' wordt genoemd (*AD*).

Tijdens het protest tegen *Michiel de Ruyter* staat een groepje mariniers aan de overkant van de weg. Een van hen zegt: 'Natuurlijk was het harstikke erg wat er gebeurd is. Maar eigenlijk moeten ze toch juist blij zijn dat hun voorouders meegenomen zijn? Anders woonden ze nog steeds in de rimboe!'

Een andere marinier vult hem aan: 'Wij zijn hier om te kijken hoe treurig die mensen kunnen zijn. Een beetje zoals je naar de dierentuin gaat.'

'Aapjes kijken?' vraagt een verslaggever.

‘Nou, dat hoor je mij niet zeggen,’ zegt de marinier met een smalende lach. ‘Anders had ik wel bananen meegenomen.’

Deze neerbuigende toon en dit soort racistische toespelingen worden hopelijk verleden tijd als we onze geschiedenis opnieuw leren kennen.